

Belgelerle Türk Turizm Tarihi / Osmanlı İstanbul’unda Bir Turizm Destinasyonu: Müze-i Hümâyûn ve Ziyaretçileri

Turkish Tourism History with Documents / A Tourism Destination in Ottoman Istanbul: The Imperial Museum (Müze-i Hümâyûn) and Its Visitors

Ümit Bakı ERDEM

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Tokat Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

Anahtar sözcükler:

Turizm Tarihi, Turizm Tarihi Kaynakları, Müze-i Hümâyûn, Müze-i Hümâyûn Ziyaretçileri.

Key words:

Tourism History, Tourism Historical Resources, Imperial Museum, Visitors of the Imperial Museum.

ÖZ

Müze-i Hümâyûn, 1869’da İstanbul’da kurulmuş Osmanlı Devleti’nin imparatorluk müzesinin adıdır. Bugünkü İstanbul Arkeoloji Müzelerinin Osmanlı Dönemindeki temsilcisi olan kurum Osmanlı Devleti’nde Tanzimat Devri (1839-1876) ile beraber değişmeye başlayan müzecilik, arkeoloji ve eski eser anlayışı ile beraber zamanla ortaya çıkmış, yayınlanan çeşitli nizamnamelerle kurumsal yapısı oluşmuş, en son 1881 yılında Osman Hamdi Bey’in kurumun müdürlüğüne getirilmesiyle giderek uluslararası bir müze olarak tanınmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti’nin egemen olduğu Mısır, Irak, Suriye, Anadolu coğrafyaları başta olmak üzere eski medeniyetlerin yaşadığı tarihî coğrafya düşünüldüğünde Müze-i Hümâyûn’un sahip olduğu eski eser envanterinin zenginliği tahmin edilebilir. Bu durum iç ve dış turizmde kurumun merak edilen ve talep gören bir yer olmasını sağlamıştır. Bu açıdan Müze-i Hümâyûn kurulduğu dönemden itibaren yerli ve yabancı turistlerin görmek istediği önemli bir ziyaret mekânı olmuştur. Çalışmada Başkanlık Osmanlı Arşivi’nden dijital görüntülerine erişilebilen belgelerle Müze-i Hümâyûn’un ziyaretçileri tanıtılmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

Müze-i Hümâyûn (Ottoman Imperial Museum) was the name of the Imperial Museum of the Ottoman Empire, founded in Istanbul in 1869. As the predecessor of the present-day Istanbul Archaeological Museums, this institution gradually emerged alongside the changing understanding of museology, archaeology, and ancient artifacts that began during the Tanzimat Era (1839–1876) in the Ottoman Empire. Its institutional structure was formalized through published regulations. Following the appointment of Osman Hamdi Bey as the director in 1881, the institution increasingly began to gain recognition as an international museum. Considering the historical geography where ancient civilizations thrived primarily the lands under Ottoman sovereignty, including Egypt, Iraq, Syria, and Anatolia the richness of the ancient artifact inventory held by the Müze-i Hümâyûn can be estimated. This status ensured that the institution became a place of interest and demand in both domestic and international tourism. Accordingly, the Müze-i Hümâyûn has been a significant site that local and foreign tourists wished to visit since its establishment. This study attempts to introduce the visitors of the Müze-i Hümâyûn using documents whose digital images are accessible from the Ottoman Archives of the Presidency.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti’nde Müze-i Hümâyûn’un kuruluşu ve bir imparatorluk müzesi olarak kurumsallaşması eski eserlere yönelik değişen bakış açısının bir ürünüdür. Osmanlı klasik devrinde (1299-1839) eski eserlere yönelik koruma, saklama, teşhir etme gibi eylemlere pek rastlanmaz. Tanzimat Fermanı’nın ilanından sonra Batılılaşma fikri ile beraber yabancı arkeolog ve gezginlerin Osmanlı topraklarında eski eser arama faaliyetleri bu alanda bir uyanışa sebep olmuştur. Osmanlı idarecileri arasında oluşan bu farkındalık zamanla bilinçli bir eyleme dönüşmüş ve 1869 yılında imparatorluk

müzesinin kurulması ile sonuçlanmıştır. Müze-i Hümâyûn Osmanlı başkentinde Topkapı Sarayı avlusunda yerli ve yabancı turistlerin yanında, yabancı devlet konuklarının, seyyahların ve ülke içindeki talebelere yönelik okul gezilerinin de uğrak yeri olmuştur.

Müze-i Hümayun’un Ziyaretçileri

Müze-i Hümâyûn¹ yerli-yabancı her sınıftan insanın merakını celp eden bir yer olmuştur. Ka-

¹ “Osmanlı Devleti’nde Müze-i Hümâyûn Müdüriyeti” konulu doktora tezi tarafımda çalışılmaktadır.

sım 1906'da müzeyi ziyaret etmek isteyen Romanya eski başvekili ve Serbesti Fırkası Başkanı Storça'nın başında olduğu bir heyet ile Romanya Akademisinden iki kişi gerekli izinleri almak için Osmanlı Devleti'nin Bükreş Sefaretine müracaat etmişlerdir. Hem padişahu görmek hem de Müze-i Hümâyûnu ziyaret etmek isteyen heyetin amacı akademik bir çalışma yapmak arzusudur (BOA. Y. A. HUS. No: 507/79).

Osmanlı imparatorluk müzesini ziyaret etmek isteyen bir diğer yabancı grup Berliner Tafel adlı Almanya mûsikî heyetidir. Heyet 1908 yılı Haziran ayında Dersaadet'e bir seyahat planlamaktadır. İçlerinde müzenin de olduğu görülmeye değer yerleri ziyaret etmek isteyen heyete gereken kolaylıkların sağlanması için Sadaret'ten kamu kurumlarına yazı yazılmıştır (BOA. ZB. No: 47/9).

Müze-i Hümâyûn Avrupa'da hemen her ülkeden meraklılarının ilgisini çekmiştir. Eski eserlere ve arkeolojiye giderek artan merak müzenin ziyaretçi talebi ile karşılaşmasını sağlamıştır. 20 Mart 1910 tarihinde müzeyi ziyaret talebi bu sefer Macaristan'dan gelmiştir. Avusturya-Macaristan Sefâretinin tahririnde Macaristan'ın Braşo şehrindeki lisenin müdür, öğretmen ve talebelerinden oluşan toplam 35 kişilik bir grup Dersaadet'e gelip Müze-i Hümâyûnu görme arzusunda olduklarını beyan etmişlerdir. (BOA. DH. MUİ. No: 77-2/5-2). Toplam beş gün Dersaadet'te kalmayı planlayan gezi ekibinden bir misafirperverlik örneği olarak giriş bileti ücreti alınmamıştır (BOA. DH. MUİ. No: 77-2/5-5).

Müze-i Hümâyûn yalnız yabancı turistlerin ilgisini çekmemiştir. Dersaadet'te bulunan mektep öğrencilerinin müzeye gitmeleri okul idareleri tarafından teşvik edilmiştir. 6 Nisan 1922'de Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane öğrencilerinin Müze-i Hümâyûnu ziyaret etmeleri için Müzeler Müdüriyetine yazı yazılmıştır. Müzeyi ziyaretin öğrencilerin faydasına olacağı ifade edilerek ziyaret için müzeden randevu talep edilmiştir. Müze-i Hümâyûn Müdüriyetinden gelen cevapta müzenin Cuma ve Pazar hariç her gün sabah saat ondan akşam beşe kadar açık olduğu, bu gün ve saatlerde öğrencilerin ziyaret edebilecekleri yazılmıştır. (BOA. MÜZ. ARK. No: 100/47).

Bugün İstanbul Teknik Üniversitesinin Osmanlı dönemindeki temsilcisi Mühendishanenin talepleri de dersleri hakkında daha fazla malumat edinmek için Müze-i Hümâyûnu ziyaret etmeyi arzu etmişlerdir. 22 Nisan 1911'de Mühendishane Müdürlüğü, öğrencilerinin mimari dersleri için müzede bulunan mimariye ait fotoğrafları görmeleri arzusuyla Müze-i Hümâyûndan izin talep etmiştir (BOA. İ.T.Ü. MÜM. No: 5/67-1).

Müze-i Hümâyûnu ziyaret etme talebi her zaman ziyaretçilerden gelmemiştir. Bazen de Müze-i Hümâyûn kurumlara ziyaret daveti göndermiştir. Bu kurumlardan birisi Meclis-i Mebusandır. Meclis-i Mebusanın üyeleri Müze-i Hümâyûn tarafından 2 Ocak 1909'da davet edilmişlerdir. Bu ziyaret davetinden maksat mebuslara ilim ve fende önemli bir yeri olan Müze-i Hümâyûnun tanıtılmasıdır (BOA. MÜZ. ARK. No:35/53-2). Davete mebusan üyeleri olumlu cevap vermiştir. Meclis Başkanı Ahmed Rıza imzalı telgrafla Müze-i Hümâyûna mebusların ziyarete geleceği bildirilmiştir (BOA. MÜZ. ARK. No: 35/53-1).

Osmanlı müzesi idari yapısında ziyaretçiler için bir takım düzenlemelere gitmiştir. Müzede me-mur üç hademe herhangi bir yabancı dili bilmemektedir. Bu durum müzeyi ziyaret eden yabancılara müze ziyaretinde bir rehber gereksinimi ortaya çıkarmıştır. 25 Haziran 1890 tarihli bir yazıda Müze-i Hümâyûn Müdürü Osman Hamdi Bey, Türkçe bilmeyen ziyaretçilere rehber olmak amacıyla Türkçe, Fransızca ve Rumca lisanlarını okuyup yazan Kostantin adlı bir memuru istihdam etmek istemiştir. Osman Hamdi Bey'in bu isteği kabul edilmiş, Kostantin Efendi 300 kuruş maaş ile işe başlamıştır (BOA. MF. MKT. No: 118/66).

Müze-i Hümâyûnun bulunduğu konumun da ziyaretçi sayısını arttırdığını zikretmek gerekmektedir. 19. yüzyılda Dersaadet'te sur içinde ziyaret edilen Ayasofya, Sultanahmet, Dikilitaş gibi mekânlarla yürüme mesafesinde olması ziyaretçi çekmesinde önemli bir rol oynamıştır. 21 Haziran 1898'de İstanbul'a gelen otuz sekiz kişiden oluşan Devlet-i Âliyye, Avusturya ve Almanya vatandaşları da bu gezi rotasını kullanmışlardır. (BOA. Y.PRK. ZB. No: 21/34).

SONUÇ

Osmanlı Devleti müzecilik ve arkeoloji alanında başlangıçta çağdaş Avrupalı devletlerden geride kalsa da Müze-i Hümayûnun zamanla oluşan kurumsal yapısıyla birlikte imparatorluğun her bölgesinden müzeye gönderilen eski eserle zenginleşmesi müzenin önemli bir konuma erişmesini sağlamıştır. Osman Hamdi Bey'in gayreti ve özverili çalışmalarıyla uluslararası bir üne kavuşan Müze-i Hümayûn, hem Osmanlı vatandaşları ve elitleri hem Avrupalı gezgin, seyyah ve alana ilgili duyan kişilerin görmek istediği bir mekân olmuştur. Osmanlı İstanbul'unun merkezinde olan Müze-i Hümayûn, Osmanlı Devleti'nin Batıya dönük yüzü olmuş, Osmanlı başkentinin tanınip bilinmesinde ve Osmanlı imajının şekillenmesinde olumlu anlamda büyük katkıları olmuştur.

KAYNAKÇA

- Başkanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri
Başkanlık Osmanlı Arşivi Sadâret Hususî Maruzât Evrakı: BOA. Y. A. HUS. No: 507/79.
Başkanlık Osmanlı Arşivi Zaptiye Kalemi: BOA. ZB. No: 47/9.
Başkanlık Osmanlı Arşivi Muhaberât-ı Ümûmiye İdaresi: BOA. DH. MÜİ. No: 77-2/5-2.
Başkanlık Osmanlı Arşivi Muhaberât-ı Ümûmiye İdaresi: BOA. DH. MÜİ. No: 77-2/5-5.
Başkanlık Osmanlı Arşivi Müze-i Hümayûn Müdüriyeti: BOA. MÜZ. ARK. No: 100/47.
Başkanlık Osmanlı Arşivi İstanbul Teknik Üniversitesi Müdüriyeti Kalemi: BOA. İ.T.Ü. MÜM. No: 5/67-1.
Başkanlık Osmanlı Arşivi Müze-i Hümayûn Müdüriyeti: BOA. MÜZ. ARK. No: 35/53-1.
Başkanlık Osmanlı Arşivi Maarif Mektubî Kalemi: BOA. MF. MKT. No: 118/66.

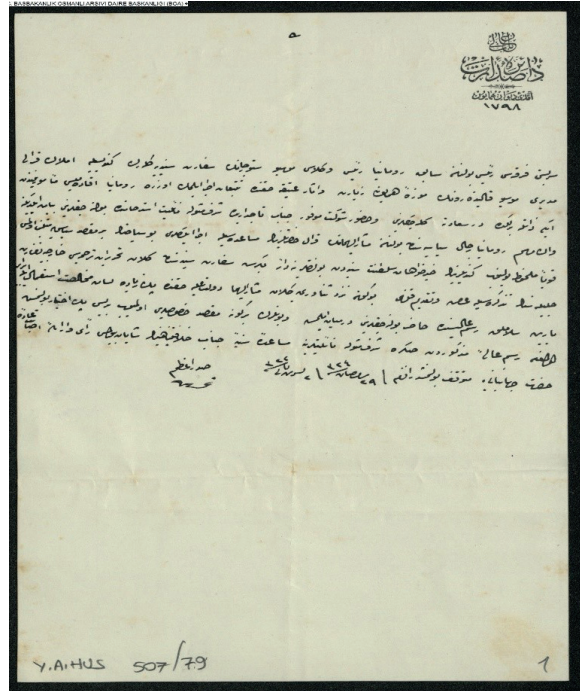
Ümit Baki ERDEM

Öğr. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, 60250, Merkez, Tokat.

E-posta: umit.erdem@gop.edu.tr

ORCID: 0000-0003-0439-1988

Ek 2. Romanya eski başvekili Storça ve beraberindeki heyetin Müze-i Hümayûnu ziyaret etme ve padişahın huzura kabullerine dair Sadâret arzı (BOA. Y.A. HUS No: 507/79-1)

Y.A.HUS.00507.00079.001

Ek 1. Çinili Köşk

Kaynak: <https://muze.gov.tr/muze-detay?SectionId=IAR01&DistId=IAR> Erişim Tarihi: 30 Eylül 2025).

Turizm Tarihi İncelemeleri

Ümit Baki ERDEM

Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Bölümü'nden mezun oldu (2009). Yüksek lisansını aynı üniversitenin Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı'nda yaptı (2017). Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'ndeki uzmanlık görevine başladı (2010). Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'ndeki uzmanlık görevinden ayrıldıktan sonra aynı yıl Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nde Danışmendiler Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezinde Öğretim Görevlisi olarak işe başladı (2022). Hâlen Tokat Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezinde çalışmakta aynı üniversitenin Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı'nda doktora eğitimine devam etmektedir.